

leder fram till att vissa materiella objekt anses behöva bevaras och förmedlas till samhällets medlemmar både i nuet och i framtiden. Nu kan denna definition lätt uppfattas som att den lägger stor vikt vid det/de motiv som driver fram musealiseringen, snarare än vid samlandet som en handling som producerar vissa resultat i samhället. Samlare kan styras av många olika motiv, men deras samlingar, betraktade som resultatet av handling, kan få en museal funktion oavsett om detta var ett drivande motiv eller inte.

Denna fokusering på det abstrakta – i meningen det som inte är påtagligt – kännetecknar flera av avhandlingens resonemang. Man kan t.ex. sakna resonemang kring platsens betydelse. Nu har sådana diskussioner helt kommit i bakgrunden för den dominerande tematiseringen av tid. I de använda klippen – inte minst i skildringar som bygger på barndomsminnen – finns många referenser till de konkreta upplevelserna genom syn, lukt, ljud och känsla. Men här har författaren konsekvent valt att utföra sin analys med avseende på tidsdimensionen och därmed sökt de sammanhang som överskrider det lokala. I denna analys finns en tydlig fokusering på de generella mentala processer som kan sägas ha skapat kollektiva minnen. Detta hänger naturligtvis nära samman med det material författaren arbetar med, som främjar ett intresse för föreställningarnas och språkets värld på bekostnad av närvaron av aktörer. Därmed framträder emellertid inte heller de frågor kring makt och inflytande över tidningsspaltarna som haft betydelse för det material avhandlingens arbetat med. Denna frånvaro understryks av att avhandlingen är märkligt fri från agerande individer. De upplevelser av förändring, av tidens gång, som är utgångspunkten för resonemanget uppträder enbart via tidningsartiklarnas texter. Den kollektiva minnesbildning som är avhandlingens grundläggande tema och som uppstår genom de mångas vardagsliv, möter vi enbart genom den enskildes kreativitet så som den möter oss i tidningsartiklarna. Tidningsskribenterna uppträder som en länk som både uttrycker och befäster allmänt spridda uppfattningar kring det förgångna, nutiden och framtiden. Tidningsklippen är ”ett material som medger inblickar i de dynamiska processer där det individuella blir något kollektivt gångbart” (s. 27) och som en minnesförmedling som redan vid sin tillkomst var avsedd att rikta sig till en samtida social omgivning.

En recension av en ny avhandling artar sig lätt till att bli en genomgång av dess svaga punkter och kanske framför allt av vad den inte har haft för avsikt att penetrera. Som helhet är dock Lennart Zintchenkos

avhandling ett viktigt bidrag till etnologin. Den är teoretiskt konsekvent genomförd. Detta innebär inte att den därigenom är oproblematiserad, utan tvärtom så reser den – som all intressant forskning – nya frågor. Men den är intressant därför att Zintchenko visar på möjligheterna i en teoribildning som inte längre är på modet.

Avhandlingen är empiriskt mycket rik. Den innehåller en mängd av referenser till grundmaterialet och gör det möjligt för en läsare att inte bara följa resonemanget utan också uppleva sig som mer vetande efter läsningen än innan. Tidningsklippen refereras utförligt och det är lätt att få en tydlig bild av de framställningar författaren lutar sig mot. Avhandlingen är på detta sätt emellertid inte bara empiriskt intressant. Genom att systematiskt borra i tidningsklippen har avhandlingen också stora metodologiska förtjänster i att problematisera klippssamlingar som en etnologisk källa. Därmed öppnar den vägen både till en djupare förståelse av en stor och ännu ganska outnyttjad källkategori och till en bredare förståelse av samhällets musealiseringprocesser.

Kjell Hansen, Lund/Stockholm

Anders Houltz: *Teknikens tempel. Modernitet och industriarv på Göteborgsutställningen 1923*. Stockholm Papers in the History and Philosophy of Technology. Gidlunds förlag, Hedemora och Göteborgs Stadsmuseum, Göteborg, 2003. 343 s., ill. English summary. ISBN 91-7844-625-2.

Forskning om 1800- och 1900-talens internationella industriutställningar är ett etablerat område. Anders Houltz avhandling om Jubileumsutställningen i Göteborg 1923 är ett bidrag till detta forskningsfält. Det intressanta med just Göteborgsutställningen är att den inträffade vid en tidpunkt då en viss mättnad infunnit sig när det gällde anordnandet av världsutställningar av det här slaget. En annan omständighet var att första världskriget förtagit mycket av glansen kring denna typ av evenemang som uttryck för en civiliserad och fredlig samhällsutveckling. Dessutom rådde det i Sverige vid början av 1920-talet en viss pessimism över den närmaste framtiden för svensk industri. Det sena 10-talet och tidiga 20-talet kännetecknades i Sverige, enligt Houltz, av en utbredd arbetslöshet och många industrinedläggningar.

Mot denna bakgrund blir Jubileumsutställningen i Göteborg intressant genom att den var en lokalt och nationellt mobiliserande kraft. Som evenemang tillkom

den på initiativ av sin samtids samhällsetablissemang. Denna grupp bestod främst av industrialister och politiska makthavare som önskade sprida framtidstro och optimism genom iscensättandet av ett spektakulärt evenemang över den potential som man ansåg fanns inom svensk industri. Förutom enskilda industriprodukter som hade framtiden för sig (t.ex. SKF:s kullager) så spelade bakomliggande tillverkningsfaktorer, som stor-drift, rationellt tänkande, automatisering och vetenskap, en framträdande roll i utställningen.

Ett sätt att framhäva den industriella förnyelsen var att relatera den till historien och den historiska utvecklingen. Jubileumsutställningen fick därmed en utformning och inriktning som starkt betonade skillnaden mellan dåtid, nutid och framtid. I Anders Houltz framställning har detta kommit att inriktas på hur industriella innovationer, tekniksyn och historiebruk samverkade som centrala beståndsdelar i det moderna projektet vid en kritisk tidpunkt i samhällsutvecklingen. De uttryck denna samverkan kom att få skildras mycket ingående av Houltz – allt ifrån utställningens arkitektur och utställningsformer till evenemang och ceremonier. Avhandlingstexten och dess rika bildmaterial rör sig dock hela tiden mellan utställningens fysiska utformningar, dess visuella intryck och bakgrunderna till de konkreta utförandena.

En spännande bakgrundsteckning till Jubileumsutställningens historiska avdelning görs i kapitlet "Minnesfältet – ett musealt experiment". Där redogör Houltz för det vetenskapshistoriska sammanhang som ledde fram till att industrin blev en etablerad del av den kulturvetenskapliga forskningen. Ett viktigt moment i denna utveckling var det samtida formulerandet av begreppet "kulturhistoria". Detta var ett brett begrepp som omfattade ett intresse för alla slag av verksamheter och förhållanden i förgången tid. På detta sätt blev industrihistoria ett komplement till den kulturvetenskap som bedrevs inom arkeologin (fortid) och folklivsforskningen (bondesamhälle).

Det speciella med begreppet kulturhistoria i början av 1900-talet var dess fokus på materiella lämningar. Begreppets lansering blev i sitt samtida sammanhang ett konkurrerande alternativ till den etablerade historieforskningens inriktning på politik och bruk av skriftligt källmaterial. Den inbrytning som intresset för kultur-

historia gör – med dess tillskott av industrihistoria – återspeglas också enligt Houltz genom att begreppet "fornminnesvård" successivt ersätts med "kulturminnesvård". Den industriella tillverkningen, dess verktyg och arbetsprocesser var i och med detta inte längre något som enbart hotade det gamla samhället – den var också möjlig att se som en naturlig del av kulturella förändringsprocesser och samhällets kulturarv. Viktigt i detta sammanhang var att industrisamhället i sig självt vid tiden för utställningen kommit in i en utvecklingsfas som gjorde mycket av 1800-talets industriutveckling till en del av gårdagen. Ångkraft, järnvägar och mekanisering började vid början av 1900-talet överskuggas av nymodigheter som elektrifiering och vetenskapligt underbyggda tillverkningsprocesser.

Resultatet av Jubileumsutställningen blev blandat. Ekonomiskt var den ett misslyckande på grund av skenande byggkostnader, dyrbara kulturhistoriska undersökningar, samt att antalet besökare blev lägre än väntat. Däremot fick den kulturhistoriskt inriktade vetenskapen och dess museala tillämpningar ett lyft genom metodutveckling, nya utställningsformer, ett nytt forskningsfält, nya museibyggnader och nya museiinstitutioner. För industrin innebar utställningen god reklam, samt att man lyckades etablera forskningens och vetenskapens betydelse för företags- och produktutvecklingen. Men framförallt fick det ledande samhällsskiktet tillfälle att försöka ingjuta både framtids- och förnuftstro genom en påkostad, fantasiväckande och uppmärksammas utställningsscen under flera månader.

Som bidrag till forskningen kring historiebruk är Anders Houltz avhandling intressant och givande. Den är också en påminnelse om den föränderliga, knöliga och nyckfulla väg som musealt anknuten kulturvetenskap ständigt tycks befinna sig på.

En lucka i Houltz framställning är dock frågan om hur Jubileumsutställningens pedagogiska och undervisande ambitioner mottogs och värderades i sin samtid. Några glimtar erbjuds genom nedslag i pressrapporteringen, men något rejält grepp kopplas aldrig kring detta. Denna avslutande reflektion förtar dock inte intrycket av en bok med en väl underbyggd problematik kring tid och rum i det tidiga 1920-talets Sverige.

Lennart Zintchenko, Göteborg